

חיוב קטנים במצוות

ראה

עקב

ואתחנן

אמור

חינוך הקטן / תלמוד תורה / ברכת המזון / סוכה / שכרן של נשים בת"ת
הכשר מצוה / מסייע למצוה / חיוב מדרבנן / חיוב מדאורייתא

לע"נ זאב ארלי ע"ה בן יבלחט"א שניאור זלמן גליק

בהלכות תלמוד תורה כותב הרמב"ם: "מי שלא למדו אביו חייב ללמוד כשיכיר שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשות." הצמח צדק מדייק מזה שלא נאמר "כשיגדיל" אלא כשיכיר-שמשמעותה כשיגיע לגיל של הכרה ושמבין מה שלומד-שיכולים אנו ללמוד "שמה גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא." מתעוררת השאלה, איך שייך חיוב בקטן?

כיו"ב נמצא גם במקום אחר: ישנו מחלוקת ידוע בנוגע למצוות שקטן חייב בהן משום חינוך:

בגמרא ברכות¹ מסופר שר"ש בן שטח בירך, והוציא את ינאי המלך וחבריו ידי חובתם, אע"פ שהוא הי' חייב רק מדרבנן (כיון שלא אכל שיעור שלם) והם היו חייבים מדאורייתא.

רש"י (ד"ה עד שיאכל) שואל, איך מי שהוא פטור מדאורייתא יפטור מי שהוא חייב מדאורייתא? הרי יש כלל שרק מי שהוא חייב בדבר יכול לפטור השני? ומתרץ שמכיון שהוא מחויב מדרבנן, "מחוייב בדבר קרינן בי", ולכן הוא יכול להוציא אחר המחוייב מדאורייתא. וממשיך ושואל, שמקודם (כ' ע"א) כתוב שאין קטן יכול להוציא גדול. ולכאן, מכיון שהוא מחויב מדאורייתא, מצד חינוך, ראוי הוא ליקרא "מחויב בדבר?"

ומתרץ, "ההוא אפילו מדרבנן לא מיחייב דעלי" דאבוה הוא דרמיא לחנוכי," שהחיוב אינו של הקטן אלא מוטל על אביו החיוב לחנכו.

תוספות חולק ע"ז וסובר שאכן קטן יכול להוציא את הגדול, אבל רק כשהחיוב הוא מדרבנן. וזהו משום שלקטן יש חיוב מדרבנן מצד מצות חינוך.

היוצא מכ"ז הוא, שלפי שיטת רש"י, כשקטן מקיים מצוה, אינו פועל שום דבר, ולפי תוספות, הריהו מקיים מצוה מדרבנן. וכאמור לעיל הנפק"מ הוא האם קטן יוכל להוציא גדול מחיובו מדרבנן.

להלכה הרמב"ם פוסק² שקטן יכול להוציא גדול מחיובו מדרבנן שמזה רטאים שהוא סובר כשיטת התוספות, שיש לקטן חיוב מדרבנן מצד חינוך.

ונשאלת שוב השאלה, איך יתכן שלקטן יש חיוב, ועד כדי כך שיכול להוציא גדול?

ב ויש להבין זה בהקדים ענין "מכשירי מצוה":

כתוב בתלמוד ירושלמי³ כשאדם בונה סוכה ומאגד הד' מינים מברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות סוכה" או "לעשות לולב". ולכאורה אינו מובן, לא נמצא בתורה שום מצוה לבנות סוכה או לאגוד לולב, ואיך יברך על זה "ציונו לעשות סוכה?" אלא הביאור בזה הוא, שכשעושים מעשה שהוא הכנה והכשרה למצוה, גם זה נחשב כחלק מהמצוה.

(לפועל נפסק בגמרא בבלי שלא מברכים, כיון שבפועל אין זו המצוה עצמה. אבל מ"מ נקרא מצוה, כמו שרואים במסכת מנחות⁴ בנוגע לעשיית תפילין שלא מברכים עלי', כיון ש"כל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה אין צריך לברך", היינו שאע"פ שאינה גמר מצוה, עדיין נקרא מצוה.)

כמו שיש ענין דמכשירי מצוה בפעולות כך יש "מכשירי מצוה" באנשים המסייעים לעושי מצוה.

לדוגמא, אדמו"ר הזקן כותב בהלכות תלמוד תורה⁵, שמי שאינו יכול ללמוד כל היום ישכור אחר ללמוד עבורו ונחשב "כאילו הוא לומד כן בעצמו!" ועוד יותר, בנוגע לאשה, רואים בסוף פ"א דהלכות ת"ת, שאשה "אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידה".

2 הלכות ברכות פרק ה' הלכות ט"ו-ט"ז

3 ברכות ט, ג

4 מב, ב

5 פרק ג' סעיף ד'

ג באמת ישנו ענין זה באופן נעלה יותר, ובהקדם: אפילו לפי שיטת הירושלמי, שמברכים על הכנת הלולב והסוכה, אין מברכים אותה ברכה שמברכים על הישיבה בסוכה ונענועת הלולב, כיון שסוף סוף אין זו המצוה עצמה, אלא שמכיון שחסר מעשה זו עבור המצוה, נחשב כחלק מהמצוה.

וזהו החידוש במצות חינוך, הציווי על האב לחנך בנו במצוות, הוא באופן שקיום המצוות של הבן הוא קיום מצות האב, שהבן יתחנך! בלי הבן אין האב יכול לקיים מצוה זו, ועוד, שאינו שייך בכלל. זאת אומרת שמתי מקיים האב מצוות? כשהבן מקיים מצות. ולכן יש לפעולת הבן אותו חשיבות שיש למצות האב.

ועפ"ז יש להבין שיטת תוספות והרמב"ם שיש מקרה שקטן יוכל להוציא גדול בברכת המזון.

(עד כאן דברנו רק מצד מצות חינוך שהוא מדרבנן, אבל יש חידוש גדול יותר, בענין מצות שמחת החג לנשים. דהנה יש מחלוקת⁶ בין רש"י ותוספות. רש"י סובר שהחיוב הוא רק על הבעל. לפי תוספות, האופן שבעלה משמח אותה הוא על ידי שהיא אוכלת חלק משלמי שמחה, ולכן מוטל עלי' חיוב לאכול הבשר, כדי להוציא בעלה מחיובו. ועל פי זה אפשר לומר כאן)

וזהו הביאור במ"ש הצ"צ, שלומד מהרמב"ם המובא לעיל, בנוגע לת"ת של קטן: "מיהו יש לומר כיון דתלמוד תורה לא דמי לשאר מצוות, דבשאר מצוות אין האב מחוייב לחנך בנו מדאורייתא אלא מדברי סופרים. אבל בתלמוד תורה מחוייב האב מדאורייתא ללמוד את בנו כמו שכתב אאזמו"ר ריש פרק א' מהלכות תלמוד תורה, אם כן שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא."

והביאור בזה הוא, שכמו שאמרנו לעיל, שהפעולות שהקטן עושה משום חינוך שהוא מצוה מדרבנן, יש להם אותו חשיבות של מצוה מדרבנן, כך במצות תלמוד תורה, שמצות חנוך בתלמוד תורה הרי הוא

//////////

6 ר"ה ו, ב

מדאורייתא (כמ"ש "ושיננתם לבנך,") לימוד הבן הוא מצוה מדאורייתא, באותו חשיבות של ת"ת של גדול!

ה מזה לומדים הוראה בחשיבות ענין החינוך, שכשקטן מקיים מצוה איך שמחנכים אותו, יש לקטן גדר של מקיים מצוות! וע"י שלומד תורה, נעשה מחובר עם התורה. ומזה רואים מעלת וחשיבות החינוך, שמשנה מציאות הקטן.

על פי ליקוטי שיחות חלק י"ז פרשת קדושים שיחה ד'

קיצור לחזרה

1. רמב"ם, יש חיוב על קטן ללמוד תורה. צ"צ - שזה מדאורייתא. וצ"ב איך שייך חיוב על קטן?

2. גם בנוגע לברכת המזון קטן יכול להוציא המחוייב מדרבנן - למה?

3. מכשירי מצוה הם חלק של המצוה, וכן באדם המסייע לקיום המצוה כמו נשים בתלמוד תורה.

4. חידוש בחינוך שהבן הוא חלק של מצות האב.

5. לפיכך יכול להוציא ברכה מ"ז מדרבנן, ובת"ת שלהם יש חשיבות של דאורייתא.

6. הוראה בחשיבות החינוך.